

УДК 336:64:517.977

Мартинюк О.А.

кандидат економічних наук, доцент,
Міжнародний гуманітарний університет

ФОРМУВАННЯ АДАПТИВНОГО ПІДХОДУ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДИНАМІЧНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

Статтю присвячено питанням формування адаптивного підходу до забезпечення динамічного розвитку підприємства, який реалізується через визначення управлінсько-технологічного рівня підприємства та встановлення того, в якому стані рівноваги знаходиться підприємство. Виділено сім можливих станів рівноваги, які можна визначити за допомогою фінансово-економічних індикаторів, що узагальнюють певний рівень управлінсько-технологічної зрілості, на якому знаходиться підприємство. Пропонується механізм регулювання здійснювати за допомогою впливу інноваційних технологій управління як оптимально дієвого інструменту впливу на підприємство, в якому б стані воно не знаходилося. Автор вважає за необхідне відділення поняття реального, поточного, формального та потенційного станів підприємства, що відображають різні аспекти його функціонування в реальному бізнес-середовищі.

Ключові слова: стани стабільності, матриця простору станів, механізму оцінки стану, управлінсько-технологічний рівень, інноваційні технології управління, типи розвитку системи.

ФОРМИРОВАНИЕ АДАПТИВНОГО ПОДХОДА К ОБЕСПЕЧЕНИЮ ДИНАМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЯ

Мартынюк Е.А.

Статья посвящена вопросам формирования адаптивного подхода к обеспечению динамического развития предприятия, который реализуется через определение управленческо-технологического уровня предприятия и установления того, в каком состоянии равновесия находится предприятие. Выделено семь возможных состояний равновесия, которые можно определить с помощью финансово-экономических индикаторов, обобщающих определенный уровень управленческо-технологической зрелости, на котором может находиться предприятие. Предлагается механизм регулирования осуществления посредством воздействия инновационных технологий управления как оптимально действенного инструмента влияния на предприятие, в каком бы состоянии оно ни находилось. Автор считает необходимым выделить понятия реального, текущего, формального и потенциального состояний предприятия, которые отражают различные аспекты его функционирования в реальной бизнес-среде.

Ключевые слова: состояние стабильности, матрица пространства состояний, механизм оценки состояний, управленческо-технологический уровень, инновационные технологии управления, типы развития предприятия.

FORMATION OF AN ADAPTIVE APPROACH TO ENSURING THE DYNAMIC DEVELOPMENT OF AN ENTERPRISE

Martunyk O.

The article is devoted to the issues of forming an adaptive approach to ensuring the dynamic development of an enterprise. Such an approach is realized through the definition of the managerial and technological level of the maturity of the enterprise and the establishment of the state of equilibrium in which the enterprise is located. Seven, possible equilibrium states are singled out. These states can be determined using financial and economic indicators, which are used to determine the actual level of managerial and technological maturity of the enterprise. A mechanism for regulating the state of equilibrium is proposed, implemented through the impact of innovative management technologies as an optimal and effective instrument of influence on the enterprise. The author considers it necessary to separate the concepts of the real, current, formal and potential state of the enterprise, which reflect various aspects of the functioning of the enterprise in the real business environment.

Keywords: state of equilibrium, state space matrix, state assessment mechanism, managerial-technological level, innovation management technologies, types of enterprise development.

Постановка проблеми. Сучасне ринкове середовище характеризується невизначеністю, турбулентністю розвитку, симультаністю виникнення новацій, що спричиняє невелику можливість урахувати всі ризики. Розвиток підприємства залежить від можливостей ефективно реагувати на виклики, нівелювати загрози та функціонувати, використовуючи сучасні можливості, і

розвиватися в майбутньому, що створює основу динамічного розвитку підприємства. Система управління повинна відображати зміни в бізнес-середовищі, оцінювати динаміку і генерувати припущення щодо майбутнього стану підприємства, бути сигналом загрози наближення показників підприємства до граничних значень або досягнення ними поза межної величини.

Динамічність – це процес постійного руху підприємства, перехід від стану рівноваги та збалансованості до стану флуктуацій (коливання у виборі вектору розвитку), біфуркації (наростання незадоволення певним станом розвитку всередині підприємства або необхідність виконання ринкових вимог), формування аттрактору (як формування альтернативних сценаріїв розвитку підприємства, які не завжди піддаються керуванню), кожний із таких станів розглядається як стан підприємства в певний момент часу. Зміна стану певних показників виступає індикатором виміру стану, в якому знаходиться підприємство. Діагностику стану підприємства можна проводити як усередині системи за допомогою виміру рівня управлінсько-технологічної зрілості, так і зовні за допомогою виміру стану його фінансово-економічної рівноваги та стану кризовості системи підприємства. Економічна дійсність приносить нові тенденції інтенсивних змін соціально-економічної системи (підприємства), що, своєю чергою, викликає необхідність оперативного реагування, пошуку нових методів прогнозування розвитку та нових інструментів управління підприємством. Вибір напрямів динамічного розвитку – один із найважливіших пріоритетів підприємства, передусім це вибір технологій управління, які безпосередньо впливають на можливі позитивні варіанти розвитку на основі відповідності критеріям оптимальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній та зарубіжній науковій літературі є багато досліджень, які розглядають вплив невизначеності, ризикових і кризових ситуацій на діяльність підприємства та розроблення напрямів розвитку. Розробленням наведених питань займалися В.П. Савчук, І.О. Бланк, В.С. Момот, В.В. Ковальов, В.В. Шеметов, А.А. Панасюк, В.Ф. Гамалій, І.В. Ніколаєв, О.М. Гончаренко, Л.О. Лігоненко, В.М. Алексєєв, Л.М. Корчеська та ін. Функціонування підприємства в умовах ринкової невизначеності та нестійкості зовнішнього середовища вимагає високоєфективних способів та методів управління його господарською діяльністю. Різні автори пропонують альтернативні способи визначення рівня стійкості та динамічного розвитку економічних систем. Але окремі дослідження іноді суттєво відрізняються економічним змістом та запропонованими методами вирішення проблеми, що, на нашу думку, декілька розмиває первинний зміст поняття «динамічний розвиток». Однозначної методики визначення динамічного розвитку підприємства не існує, тому вважаємо актуальним подальші дослідження та розроблення сучасних підходів до формування механізму забезпечення динамічного розвитку підприємства, адаптованих до ринкових умов нестандартних підходів до управління підприємством та використання інноваційних технологій управління, що має велике значення для сучасного розвитку економіки України.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження теоретико-методологічних основ формування адаптивного підходу до забезпечення можливостей динамічного розвитку підприємства на довгостроковій основі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Управління динамічним розвитком базується на процесі підтримки підприємством запланованого напрямку розвитку або штучної зміни еволюційного вектору розвитку підприємства для досягнення головних орієнтирів

існування системи та формування адекватного механізму згідно зі стохастичними умовами, які постійно змінюються, рівнем конкурентоспроможності та забезпеченням тривалого існування підприємства в економічному просторі національної або світової економіки.

Управління динамічним розвитком підприємства – це управління нового типу, в якому реалізується сучасний формат розвитку бізнес-середовища. Кожне підприємство як відкрита система на різних етапах розвитку перебуває в різних станах стабільності. Зважаючи на те, що підприємство завжди діє в умовах впливу ендогенних та екзогенних факторів, стану абсолютної стабільності не існує взагалі. Результати впливу на систему або окремі її підсистеми створюють процеси висхідної невідповідності заданим параметрам, визначеним орієнтирам розвитку, структурною композицією технологій управління, виникають протиріччя в механізмі дії системи, і система втрачає рівновагу. Стани нестабільності, в яких може опинитися система, можуть бути відносними, граничними або критичними. За таких умов підприємство як система може втратити доцільність існування окремих підсистем, орієнтири розвитку або взагалі припинити існування.

Під час використання системного підходу підприємство виглядає як цілеспрямована система – об'єднання в єдине ціле структурно впорядкованих частин (елементів), кожна з яких обов'язково володіє хоча б однією властивістю, що забезпечує досягнення цілей системи.

Розглядаючи зміст поняття «розвиток», низка дослідників визначає його як незворотну, спрямовану, закономірну зміну станів системи на основі реалізації внутрішніх притаманних їй механізмів самоорганізації [4; 5]. Вважаємо, що основними властивостями розвитку є незворотність, скалярність, закономірність, дисипативність, а також упорядкованість та впливовість внутрішніх механізмів на процеси самоорганізації.

Поняття «динаміка» етимологічно належить фізиці в загальноакадемічному сенсі, використовується для опису логіки процесів, що розвиваються у часі та просторі, для формування механізму із використанням визначених параметрів, що визначають причини та закони такої залежності [6].

Поняття «рівновага» в широкому сенсі застосовується для опису стійкості окремого елемента або поведінки системи взагалі. Важливою характеристикою динамічних систем є дисипативність, що розглядається як властивість системи вертатися до рівноважного стану або циклічного режиму після усунення збурювання, яке викликало порушення останніх [2, с. 38]. Звідси випливає, що економічні суб'єкти, прагнучі наблизити економічну систему до оптимального стану, постійно впливають на окремі параметри, тобто підприємство постійно рухається, виникають флуктуації, з'являються нові вектори розвитку (аттрактори), тобто система постійно рухається, трансформується і змінює свої параметри [7, с. 165].

Динамічний розвиток нами визначається як стан руху системи в межах керованих коливань за заданим вектором, спроможній привести систему до розширення, збалансованого функціонування та можливого розвитку в довгостроковій перспективі.

Поняття динамічного розвитку найбільш повно може бути визначене в рамках теорії динамічних систем [3, с. 315]. Під системою у цьому разі варто

розуміти впорядковану сукупність взаємозалежних і взаємодіючих елементів, що утворюють єдине функціональне ціле, призначене для рішення певних завдань (досягнення певних цілей).

Розвиток системи підприємства в реальному економічному просторі залежить від великого масиву даних, які об'єднуються в групи факторів. Розвиток підприємства – це комплексне поняття, наділене зовнішніми формами прояву, що формується в процесі всієї фінансово-господарської діяльності та постійно перебуває під впливом безлічі різних факторів [1, с. 15].

Оптимальне управління розвитком підприємства зводиться до рішення завдань мінімуму або максимуму вибору умов, за яких економічна система залишається в стані можливого динамічного розвитку. Обрані умови спрямовані на компенсацію зовнішніх впливів середовища, які виводять економічну систему з рівноваги. В умовах невизначеності система управління повинна бути сприйнятливою як до кількісної, так і до евристичної інформації, яка важко визначається. Таким чином, можна виділити такі стани стабільності системи:

- нормальна рівновага;
- відносна рівновага;
- відносна нерівновага;
- критична нерівновага;
- гранична нерівновага;
- гранична рівновага;
- оптимальна рівновага.

Стани стабільності системи підприємства виділено нами виходячи з факторів, які впливають на підприємство і на його підсистеми. Рівні управлінсько-технологічної зрілості характеризують лінійний етап розвитку підприємства, стани стабільності є диференційними етапами розвитку, саме вони виступають ініціаторами динамічності.

Етапи втрати підприємством рівноваги та формалізований простір станів окремої системи можна представити у вигляді матриці композиції станів переходу системи від стійкого стану до критичного біфуркаційного.

Низка вчених розглядає стани рівноваги підприємства з фінансового погляду як утрату стабільності підприємством, що визначається взаємозалежною послідовністю економічних явищ, які призводять до неплатоспроможності підприємства. При цьому неплатоспроможність можна представити як змінну характеристику підприємства, що ухвалює значення: випадкова, епізодична, періодична, хронічна [1, с. 15; 2, с. 39].

Розглядаючи механізм динамічного розвитку підприємства з переходом на різні рівні стабільності, можна визначити критерії декомпозиції втрати стабільності та визначити напрям генетичної схильності до певного рівня управлінсько-технологічної зрілості підприємства. Матриця простору станів підприємства дає змогу охарактеризувати стан рівноваги підприємства. Нами виділено сім основних рівнів стабільності підприємства (рис. 1).

Стан «нормальна рівновага» характеризується стійкою фінансово-економічною стабільністю підприємства, при цьому можливий динамічний розвиток підприємства і внаслідок незначної (ентропії) втрати ресурсів виникає періодична (короткочасна) нестабільність.

Стан «відносна рівновага» визначається випадковим відхиленням у фінансово-економічних показниках підприємства, при цьому можливий динамічний розвиток з урахуванням визначених технологій управління.

Стан «відносна нерівновага» є граничним станом, коли випадкова нестабільність перетікає в хронічну, комбінується з порушенням функціоналу діяльності підприємства і характеризується квазірозвитком підприємства.

Стан «критична нерівновага» характеризується критичною нестабільністю фінансово-економічних параметрів, хронічною нестабільністю всієї системи підприємства або окремих підсистем; виникає «поле біфуркації», в якому визначається декілька точок біфуркації, тобто напрямів подальшого розвитку підприємства.

Стан «гранична нерівновага» – це перехід системи підприємства до певного напрямку розвитку, тобто визначення нових або коректування наявних фінансово-економічних параметрів, перехід на новий управлінсько-технологічний рівень, та збереження ймовірності нестійкості системи.

Стан «гранична рівновага» – повернення системи до стану епізодичної нестабільності, повернення стабільності фінансово-економічних параметрів, які характеризують певний рівень управлінсько-технологічної зрілості.

Стан «оптимальна рівновага» визначається такими характеристиками фінансово-економічних параметрів, які якнайкраще сприяють динамічному розвитку підприємства та всіх його підсистем, а також створюють умови для переходу підприємства на більш високий рівень управлінсько-технологічної зрілості та стійкої стабільності.

Для постійного моніторингу стану системи і передчасного запобігання негативним впливам необхідно постійно аналізувати та відслідковувати стан підприємства. Для цього необхідні розроблення та побудова гнучкої методики оцінки наявного рівня стабільності підприємства на основі якісного та кількісного аналізу економічних, соціальних та екологічних параметрів, який дає змогу адаптувати аналіз стану підприємства та його управлінсько-технологічного рівня до сучасних умов господарювання.

Як правило, перелік і методика збору якісної інформації визначаються особою або групою осіб, які проводять діагностику, тому залежить від особистих професійних якостей, досвіду роботи, ділового етикету підприємства до збору інформації та ще багатьох факторів, отже, висновок щодо стану підприємства носить суб'єктивний характер.

Із погляду практичного застосування методики оцінки стабільності підприємства, дійсного і потенційного рівня управлінсько-технологічної зрілості, а також розроблення механізму динамічного розвитку важливо використання комплексного адаптивного підходу.

О.М. Гончаренко визначає «розвиток підприємства як системи, що супроводжується змінами всіх елементів системи. Розвиток підприємства припускає необоротні, спрямовані, закономірні зміни системи. За результатами розвитку виникає новий якісний стан системи» [2, с. 39].

Оцінка стабільності та динамічності розвитку підприємства містить у собі систему ретроспективного,

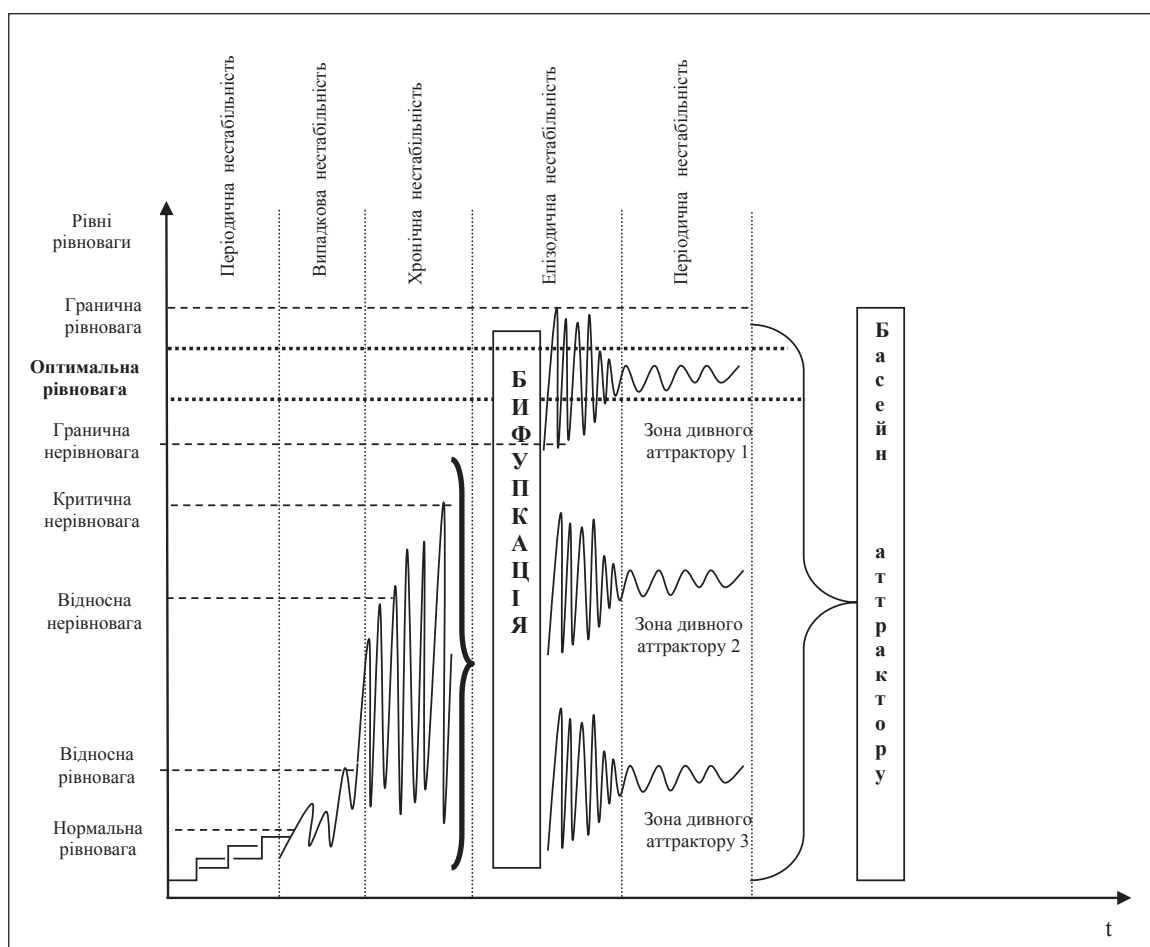

Рис. 1. Матриця рівноваги та стабільності в процесі діяльності підприємства (авторська розробка)

оперативного та перспективного цільового аналізу, спрямованого на виявлення ознак утрати рівноваги, визначенні точок біфуркації (тобто характеристик параметрів виходу підприємства зі стану рівноваги, та можливого переходу підприємства до нового стану системи, а також можливості визначення напрямку розвитку (прогресивний або регресивний рух).

Формування механізму оцінки стану підприємства необхідно здійснювати з позиції його загальних параметрів, таких як економічний, фінансовий стан, та визначення його рівня управлінсько-технологічної зрілості. Для цього треба визначитися із сукупністю параметрів, вибіркою головних компонент та факторів впливу. Формування адаптивного механізму динамічного розвитку також передбачає визначення граничних значень та напрямку вектору руху підприємства як системи та визначення стадії циклу його життєдіяльності.

Найголовнішим у формуванні механізму є можливість із наявного поля біфуркації створювати такий басейн аттракторів, який допоможе створити необхідний інформаційно-економічний стан розвитку підприємства для забезпечення динамічного розвитку. На нашу думку, впровадження комплексу інноваційних технологій управління, які відповідають певному управлінсько-технологічному рівню зрілості підприємства, допоможе сформувати необхідні імпульси та напрямку розвитку [7, с. 165].

В умовах параметричної невизначеності функціонування підприємства як відкритої системи, стабільність підприємства можна виокремлювати завдяки параметричним границям у просторі станів (рис. 2) [1–4]. Підприємство одночасно знаходиться в різних станах. Так, можна виділити реальний, поточний, формальний та потенційних стани підприємства.

Поточна стабільність підприємства визначається на конкретний момент часу; потенційна пов'язана з трансформаційними процесами, що постійно виникають у середовищі функціонування підприємства; формальна стабільність формується та підтримується нормативно-законодавчою базою держави ззовні; реальна стабільність визначається тими конкурентними умовами ринку, які допомагають підтримувати основне функціональне призначення підприємства – розширене відтворення та розвиток ринку.

Підприємство є не просто відкритою системою, це складна багатоелементна система, тому оцінка його стабільності повинна характеризуватися комплексністю підходу не тільки в реальному просторі станів, а й з використанням моделей визначення стабільності та можливостей до динамічного розвитку.

Висновки з проведеного дослідження. Адаптивне управління динамічним розвитком підприємства – це новий сучасний формат використання таких інструментів і моделей управління підприємством, які ефективно

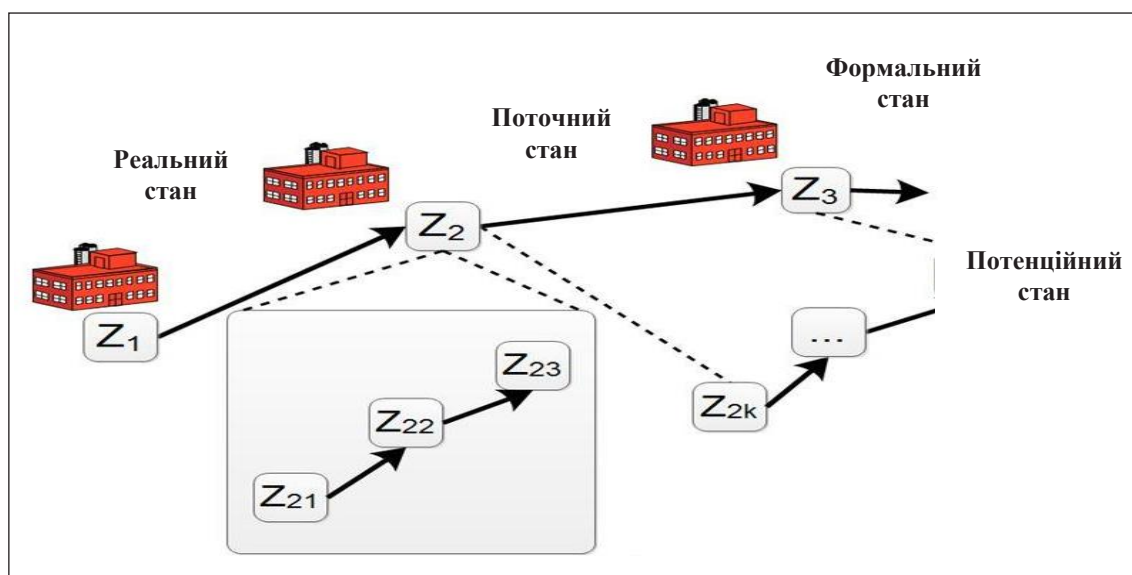

Рис. 2. Формування простору станів підприємства в рамках визначення його стабільності (розроблено автором)

реагують на зовнішні і внутрішні прояви і виклики бізнес-середовища. Оперативним сигналами зміну стану підприємства є фінансово-економічні індикатори, які, виходячи за межі порогових значень, показують, що необхідно діяти. Для узагальнення та визначення порогових значень було визначено сім станів рівноваги, які притаманні системі підприємства: нормальна рівновага; відносна рівновага; відносна нерівновага; критична нерівновага; гранична нерівновага; гранична рівновага; оптимальна рівновага. Стани стабільності системи підприємства виділено нами виходячи з факторів, які впливають на підприємство і на його підсистеми. Рівні управлінсько-технологічної зрілості характеризують лінійний етап розвитку підприємства, стани стабільності є диференційними етапами розвитку, саме вони виступають ініціаторами динамічності.

В умовах економічної невизначеності функціонування підприємства як відкритої системи, стабільність підприємства можна виокремлювати завдяки параме-

тричним границям у просторі станів. Підприємство одночасно знаходиться в різних станах. Так, можна виділити реальний, поточний, формальний та потенційний стани підприємства.

Оскільки підприємство – складна багатоелементна система, оцінка його стабільності повинна характеризуватися комплексністю підходу не тільки в реальному просторі станів, а й з використанням моделей визначення стабільності та можливостей до динамічного розвитку. Розглянуті математичні моделі трьох типів розвитку можуть ефективно використовуватися для різних підприємств.

Прогнозування зміни параметрів підприємства дає можливість виявити переважні тенденції у векторі руху підприємства, можливості впливу на окремі елементи системи або взагалі на всю систему та можливості регулювання флуктуацій у системі і створення контурних умов керованих аттракторів для забезпечення динамічного розвитку підприємства.

1. Гамалій В.Ф. Дослідження стійкості функціонування промислово-економічних систем / В.Ф. Гамалій, І.В. Ніколаєв // Вісник економічної науки України. – 2008. – № 1. – С. 14–17.

2. Гончаренко О.М. Фінансова стратегія: теоретичні питання розробки та реалізації / О.М. Гончаренко // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2015. – Випуск 1(56). – С. 35–40.

3. Довгань Л.Є. Стратегічне управління : [навч. посіб.] / Л.Є. Довгань, Ю.В. Каракай, Л.П. Артеменко. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 440 с.

4. Запасна Л.С. Економічна сутність розвитку підприємства / Л.С. Запасна [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/Articles/Kultnar/knp96/knp96_33-37.pdf.

5. Талавиря О.М. Теоретико-методологічні підходи економічного розвитку підприємства / О.М. Талавиря // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка і менеджмент». – 2015. – № 5(64). – С. 131–134.

6. Философский энциклопедический словарь. – М. : ИНФРА - М, 1999. – 576 с.

7. Martynyuk O. Creation of an information model of agricultural holding sustainable development // Journal of Applied Management and Investments (JAMI). – 2015. – № 3. – P. 163–168.

E-mail: Laluna7@mail.ru